

Vysoká škola ekonomická v Praze
Recenzované studie

Working Papers
Fakulty mezinárodních vztahů

15/2008

**Globální a regionální aspirace
Evropské unie**

Pavel Hnát

**Faculty of International Relations
Working Papers**

15/2008

**Globální a regionální aspirace
Evropské unie**

Pavel Hnát

Volume II

Vysoká škola ekonomická v Praze
Working Papers Fakulty mezinárodních vztahů
Výzkumný záměr MSM6138439909

Tato studie byla vypracována v rámci Výzkumného záměru Fakulty mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze MSM6138439909 „Governance v kontextu globalizované ekonomiky a společnosti“. Studie procházejí recenzním řízením.

Název: Working Papers Fakulty mezinárodních vztahů
Četnost vydávání: Vychází minimálně desetkrát ročně
Vydavatel: Vysoká škola ekonomická v Praze
Nakladatelství Oeconomica
Náměstí Winstona Churchilla 4, 130 67 Praha 3, IČO: 61 38 43 99
Evidenční číslo MK ČR: E 17794
ISSN tištěné verze: 1802-6591
ISSN on-line verze: 1802-6583
ISBN tištěné verze:
Vedoucí projektu: Prof. Ing. Eva Cihelková, CSc.
Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů
Náměstí Winstona Churchilla 4, 130 67 Praha 3
+420 224 095 270, +420 224 095 248, +420 224 095 230
<http://vz.fmv.vse.cz/>

VÝKONNÁ RADA

Eva Cihelková (předsedkyně)

Vysoká škola ekonomická v Praze

Vladimíra Dvořáková

Vysoká škola ekonomická v Praze

Olga Hasprová

Technická univerzita v Liberci

Zuzana Lehmannová

Vysoká škola ekonomická v Praze

Marcela Palíšková

Nakladatelství C. H. Beck, Praha

Judita Štouračová

Vysoká škola mezinárodních
a veřejných vztahů, Praha

Dana Zadražilová

Vysoká škola ekonomická v Praze

REDAKČNÍ RADA

Regina Axelrod

Adelphi university, New York, USA

Peter Bugge

Aarhus University, Aarhus, Dánsko

Petr Cimler

Vysoká škola ekonomická v Praze

Peter Čajka

Univerzita Mateja Bela,
Bánská Bystrica, Slovensko

Zbyněk Dubský

Vysoká škola ekonomická v Praze

Bernd Hallier

EHI Retail Institute, Köln,
Německo

Jaroslav Jakš

Metropolitní univerzita Praha

Vladimír Jeníček

Vysoká škola ekonomická v Praze

Eva Karpová

Vysoká škola ekonomická v Praze

Jaroslav Kundera

Uniwersytet Wrocławski, Wrocław,
Polsko

Lubor Lacina

Mendelova zemědělská a lesnická
univerzita, Brno

Václava Pánková

Vysoká škola ekonomická v Praze

Lenka Pražská

emeritní profesor

Mikuláš Sabo

Ekonomická Univerzita
v Bratislave, Slovensko

Margarita Shivergueva

Nov b'lgarski universitet, Sofie,
Bulharsko

Leonid Strowskij

Ural'skij gosudarstvennyj
techničeskij universitet,
Jekatěrinburg, Rusko

Peter Terem

Univerzita Mateja Bela,
Bánská Bystrica, Slovensko

Milan Vošta

Vysoká škola ekonomická v Praze

ŠÉFREDAKTOR

Jakub Krč

Vysoká škola ekonomická v Praze

Globální a regionální aspirace Evropské unie

Pavel Hnát (hnatp@vse.cz)

Abstrakt:

Cílem této studie je prozkoumat možnosti Evropské unie realizovat své snahy o silnější úlohu v regionální i globální governance. A to jednak z pohledu samotné Evropské unie, jednak z pohledu možné aplikace jejího modelu na potřebnou reformu global governance. Vliv Evropské unie na sousední regiony se realizuje skrze dohody ve vnějších vztazích. V jejím bezprostředním okolí však tyto dohody dnes dosahují nebývalé intenzity a zaměřují se výrazně i na mimoekonomické aspekty. Za splnění určitých podmínek, o jejichž formulování studie usiluje, může model hluboké regionální governance v podání EU nabízet řešení širších globálních problémů. Tím by se globální aspirace EU mohly stát nástrojem uspořádání globálních vztahů a řešení globálních problémů.

Klíčová slova: governance, Evropská unie, kumulace pravidel původu.

Global and Regional Aspirations of the European Union

Pavel Hnát (hnatp@vse.cz)

Summary:

The aim of this study is to analyse the possibilities of the European Union to gain stronger role in the system of regional and global governance. Within this aim, two perspectives are applied: the perspectives of the EU and its goals, and the possibility of broader application of the EU model to the reform of global governance. EU influences neighbouring regions through agreements in its external relations. In its very surroundings, the EU however intensifies its agreements markedly to cope with deep integration and non-economic aspects as well. The study stipulates certain conditions for the model of EU's deeper regional governance to offer global solutions. If these conditions are fulfilled, EU's global aspirations could create a tool of the global governance reform.

Keywords: Governance, European Union, cummulation of the rules of origin.

JEL: F13, F15, F18, F52

Obsah

Úvod.....	7
1. Evropská unie jako jádro evropského systému regionální governance	9
1.1 Panevropská kumulace pravidel původu.....	11
2. Globální odpovědnost Evropské unie.....	14
2.1 Efektivní multilateralismus jako model global governance	17
Závěr	20
Seznam literatury	22

Úvod

Politické a bezpečnostní aspirace evropské integrace prostupují celou její historií. Stály u samého zrodu evropského integračního projektu a v průběhu jeho vývoje čím dál intenzivněji vstupují i do jejího institucionálního rámce. Definitivní impuls pro začlenění politických a bezpečnostních aspektů do právního rámce evropské integrace pak znamená právě rozmach nového regionalismu. V souvislosti se spuštěním vnitřního trhu se nedílnou součástí integrace stává spolupráce v oblasti justice a vnitra (třetí pilíř EU), která zahrnuje nutné oblasti spolupráce vnitřních orgánů i ochrany společné hranice ve chvíli, kdy vnitřní hranice v EU mizí. Spolu s rostoucím významem EU na poli ekonomickém, se EU snaží i o stále silnější slovo na mezinárodní politické scéně (druhý pilíř). Politickou motivaci dnešní Evropské unie tak lze formulovat jako o snahu Evropské unie o vlastní emancipaci na světové politické scéně. Ta je dána zejména výrazným nesouladem mezi ekonomickou a politickou vahou EU v globálních vztazích, který se v plné síle vyjevil po pádu bipolárního rozdělení světa na konci Studené války. Zatímco je dnešní EU v celosvětovém měřítku nejvýznamnější obchodní silou a vytváří jednu čtvrtinu světového HDP, poskytuje chudým zemím více rozvojové pomoci než kterýkoliv jiný dárce a její měna euro, zaujímá na mezinárodních finančních trzích významné místo, její vliv na globální rozhodování a bezpečnost je daleko nižší.

V době globalizace dále roste tlak na hájení vlastních hospodářských a mocenských zájmů ve světě. „Ty jsou v době globalizace dány zejména vzájemnou interdependencí a snadným přeléváním politické i ekonomické nestability ve světě. Enviromentální problémy, politické konflikty či politické krize kdekoliv ve světě dnes mohou zasáhnout nejen globální prostředí, ale i vnitřní prostředí EU a blahobyt jejich občanů.“ Globalizace a propojenost globální ekonomiky a společnosti se tak stává dalším vyznaným determinantem vnější politiky EU v tom smyslu, že vznik lokálních konfliktů a nestabilit ovlivňuje vnitřní prostředí (ekonomické, politické, životní aj.) v EU samotné. „Ještě silněji ovšem vnímá EU svou vlastní zranitelnost danou závislostí na okolním světě v celé řadě aspektů, z nichž nejsilnější jsou zřejmě oblasti životního prostředí a energetiky. Přisun surovin, paliv, meziproductů i finálních výrobků, stejně jako přístup Unie na cizí trhy dnes závisí na politické i ekonomické stabilitě v jiných částech světa“ (European Commission 2001: 26).

Vedle mocenských ambicí EU lze pro větší zapojení EU do světové politiky nalézt další vnitřní motiv, který je výrazně navázán na snahu o vnitřní reformu evropské integrace. Jedná se o motiv „posílení společné evropské identity, která je vnímána jako výrazný předpoklad eliminace občanského odcizení od evropských záležitostí a výraznější participace občanské společnosti na nich. Podle empirických průzkumů je evropská identita (pocit příslušnosti k EU) nejsilněji vnímána právě v případech, kdy EU koná na mezinárodní scéně“

(European Commission 2001: 26). Zájem občanů EU o ovlivňování a řešení globálních problémů pak vyvolává i pozitivní vnímání evropské integrace, která v celé řadě segmentů znázorňuje úspěšný případ řešení regionálních záležitostí multilaterální cestou.

Právě nový regionalismus je procesem, který vedle ekonomické dimenze obsahuje i výrazné bezpečnostní a politické aspirace. Z hlediska global governance – systému uspořádání mezinárodních vztahů, který by byl schopen adekvátně reagovat na výzvy globalizace – je proto vnímán jako stavební blok nového uspořádání. „Nový regionalismus představuje tak silný režim institucionální stavby na úrovni regionů, že může být základem celosvětové globální otevřené ekonomiky a zároveň nástrojem, který brání státy od negativních aspektů globalizace.“ Tak výrazné ambice ovšem nebývají vkládány do všech regionálních integrací. Stát se tzv. třetí generací regionalismu „mají jen ty regionální integrace, které prokáží svou ‚přidanou hodnotu‘, a to zejména v následujících osmi oblastech“ (Van Langenhove 2004: 5-6):

- přispějí k míru a bezpečnosti v regionu;
- přispějí k vytvoření patřičného prostředí pro rozvoj soukromého sektoru;
- posílí integraci obchodu v regionu;
- vyvinou dostatečně efektivní instituce a nástroje good governance;
- přispějí ke snížení sociálních rozdílů a rozvoji otevřené občanské společnosti;
- vyvinou programy na podporu regionální infrastruktury a podpory ekonomického růstu v regionu;
- vybudují programy čelící hrozbám pro životní prostředí na regionální úrovni;
- posílí vzájemné vazby regionu s ostatními regiony světové ekonomiky.

„Výše uvedené aspekty integrace mohou být jasně rozděleny do tří funkčních okruhů: obchodu, bezpečnosti a governance globálních problémů. Při splnění těchto podmínek se regionální integrace stává nástrojem udržení míru a bezpečnosti, volného a vyváženého ekonomického rozvoje a nástrojem dobré governance globálních problémů implementací globálních režimů“ (Van Langenhove; Costea; Gavin 2004: 4). Její role se tak může výrazně projevit jak na regionální, tak na globální úrovni. Předchozí úspěšnost na regionální úrovni se však spolu s dostatečnými vnitřními kapacitami a rozhodovacími mechanismy integrace zdá být podmínkou výraznější role na světové scéně. „Sama Evropská unie vnímá vnější dimenzi reformy své governance tak, že po jejím naplnění uvnitř EU se reforma evropské governance stane příkladem pro reformu global governance. Kromě zásad správné governance se v evropském pojetí mají jejím základem stát i principy svobody, růstu, zaměstnanosti a sociální spravedlnosti zakotvené ve smlouvách EU“ (European Commission 2001: 26).

1. Evropská unie jako jádro evropského systému regionální governance

Evropská unie dnes svou aktivitou a smluvní kooperací na nejrůznějších úrovních ekonomické, politické, bezpečnostní, kulturní i technické spolupráce výrazně ovlivňuje několik součástí Euro-středomořského regionu, čímž definuje oblast evropské regionální governance. Vedle Evropské unie, jako jejího přirozeného a institucionálně nejpokročilejšího jádra (viz tabulka 1), se jedná o:

státy Evropského sdružení volného obchodu (ESVO), podléhající institucionálnímu rámci vnitřního trhu EU na základě členství v Evropském hospodářském prostoru (EHP) a koordinaci na základě sady bilaterálních dohod se Švýcarskem;

dnešní nové členské státy přidružené od začátku 90. let na základě asociačních dohod, tzv. Eurodohod, a po splnění Kodaňských kritérií požívající plného členství v Evropské unii;

kandidátské státy EU – Turecko, Chorvatsko, Makedonie – přidružené k EU na základě asociačních dohod, respektive dohody o celní unii a přiznaného statutu kandidáta;

potenciální kandidátské státy západního Balkánu – Albánie, Bosna a Hercegovina, Srbsko, Černá hora, UN – Kosovo – přidružené k EU na základě Stabilizačního a asociačního procesu s příslibem možného plného členství v EU;

země Středomoří přidružené na základě Barcelonského procesu bez příslibu členství v EU.

V širším jádru regionální governance – tj. státy EHP představující podle tabulky 1 více než 500 milionů obyvatel a úhrnný ekonomický výkon téměř 12,2 bilionu EUR – je uplatňován hluboký model regionální integrace. Vedle čtyř svobod vnitřního trhu ovšem zasahuje také do spolupráce v oblasti měnové politiky, koordinace hospodářských politik, soutěžní politiky, průmyslové politiky, dopravní politiky, kultury, vědy a výzkumu a dále v oblasti justice a vnitra a ochrany vnějších hranic. Je založen na sdílené pravomoci integračních institucí, vlád členských států, regionálních a místních samospráv i soukromého sektoru a občanské společnosti, jejichž koordinace se řídí principy proporcionality a subsidiarity.

Současnými kandidáty na členství v EU, tedy zeměmi, které již podaly přihlášku ke členství do EU a jejichž přihláška byla přijata, jsou Turecko (první přihlášku podalo již v roce 1963, od téhož roku mělo statut přidružené země; druhá přihláška byla podána v roce 1987), Chorvatsko (přihláška podána v únoru 2003) a Bývalá jugoslávská republika Makedonie (přihláška z dubna 2004). Tyto země jsou konfrontovány s Kodaňskými kritérii a Evropská komise průběžně sleduje, jak je plní. V říjnu 2005 začalo Turecko a Chorvatsko vyjednávat s EU o členství. Vyjednávání s Makedonií odsud nebylo započato. Ačkoliv na členství Turecka v EU existují rozdílné názory a přijetí Chorvatska nebo Makedonie se

může v porovnání s Tureckem jevit jako méně problematické, další rozšiřování EU každopádně změni a výrazně ovlivní i debaty o jejím budoucím uspořádání. Z hlediska globální konkurenceschopnosti EU a zajištění jejich strategických zájmů však může být přínos dalšího rozšíření neopakovatelný.

Stabilizační a asociační proces představuje základní strategii EU směrem k západnímu Balkánu. Je založen na asociačních dohodách poskytujících obchodní preference, technickou a finanční asistenci a nástroje k urychlené harmonizaci právního i ekonomického systému s pravidly EU. Zemím západního Balkánu je (zřejmě jako posledním) nabízeno plné členství v EU. K jeho dosažení směřují oblasti vzájemné spolupráce také do oblastí pohybu osob, vzdělávání a výzkumu, regionální politiky, průmyslové politiky, energetiky či podpory občanské společnosti. Téměř 63 % exportu směřuje ze zemí západního Balkánu do EU (European Commission 2008b). Na regionální úrovni staví Evropská unie zejména na podpoře implementace nově podepsané dohody CEFTA¹. „Multilaterální dimenzi vzájemných vztahů představuje pokračující podpora EU na cestě Bosny a Hercegoviny, Srbska a Černé hory do WTO. V jejich členství ve WTO je spatřována zejména záruka ekonomických a obchodních reforem“ (European Commission 2008e: 15).

Nejpalčivější politickou otázkou současného vývoje na Balkánu je zřejmě zejména statut Kosova po jeho jednostranném vyhlášení nezávislosti na Srbsku. Ačkoliv Rada ponechala rozhodnutí o přístupu k nezávislosti Kosova na jednotlivých členských státech, přistupují evropské instituce ke Kosovu jak k jednomu z partnerů Stabilizačního a asociačního procesu.

K Barcelonskému procesu lze uvést, že se vedle vyjednávání zóny volného obchodu opírá o vyjednávání liberalizace služeb a investic, ustavení efektivního mechanismu řešení vzájemných sporů, liberalizace zemědělské a rybolovné produkce a sblížování technické legislativy. Na jejich podporu funguje od roku 1995 finanční program MEDA, na jehož základě již do Středomoří připlýnulo téměř 9 miliard EUR na regionální a bilaterální projekty. Na období 2007-2013 je v rámci Sousedské politiky vyčleněno dalších 12 miliard EUR. Projekty ve Středomoří intenzivně podporuje také Evropská investiční banka (European Commission 2008b). Strategické a politické zájmy sleduje Evropská unie intenzivním politickým dialogem a podporou demokratických reforem.

¹ Na základě vyjednávání zahájených v dubnu 2006, bylo 19. prosince 2006 v Bukurešti podepsáno nové znění dohody CEFTA, tzv. CEFTA 2006. To po zmírnění podmínek pro vstup nových členů (podepsaná asociační dohoda s EU a členství ve WTO) umožní nahrazení současných 32 regionálních dohod jednotným obchodním režimem. Podle článku 4 vstoupila CEFTA 2006 v platnost 1. května 2007 a jejími členy jsou Chorvatsko, Makedonie, Albánie, Bosna a Hercegovina, Černá hora, Srbsko, OSN – Kosovo, Moldavsko. Ve stejný den přestanou platit i všechny bilaterální dohody v regionu, jejichž výčet je k dohodě přiložen v dodatku. Oproti stávajícímu stavu zavádí nová dohoda CEFTA spolupráci v oblasti obchodu službami, investic a ochrany práv duševního vlastnictví. Sekretariát CEFTA podporující její rotující předsednictví byl zřízen v Bruselu.

K politicky nejcitlivějším otázkám regionu patří vedle postavení Libye, jež je významným exportérem ropy a v poslední době zažívá uvolňování politického tlaku ze strany USA i EU, bezesporu blízkovýchodní mírový proces. V jeho rámci vystupuje EU zejména jako „soft power“ a usiluje o podporu ekonomických vazeb mezi zneprátelenými stranami. Ty by měly být zárukou budoucího mírového uspořádání. EU je největším poskytovatelem zahraniční pomoci Palestinské samosprávě, se kterou má uzavřenu prozatímní asociální dohodu (European Commission 2008a). Přístup se tak mírně liší od USA jako hlavního aktéra mírového procesu. Celkově lze ovšem konstatovat, že v regionu Středomoří se významně střetávají ekonomické i strategické zájmy EU a USA. EU přitom sází na geografickou blízkost a těsnější ekonomické vazby.

1.1 Panevropská kumulace pravidel původu

Technickým nástrojem ekonomické governance, který vykazuje významné prvky nového regionalismu svou snahou o zjednodušení obchodního režimu a jeho větší soulad s multilaterálními pravidly obchodu, je systém diagonální kumulace pravidel původu² v Evropě. Jeho počátky sahají již do roku 1997, kdy byl na základě dohod mezi státy EHP a tehdejšími kandidátskými státy EU smluvními dodatky spuštěn Panevropský systém kumulace – základní ekonomické charakteristiky obsahuje tabulka 1. Spolu se systémem úplné kumulace původu v rámci EHP tento systém diagonální kumulace výrazně usnadnil obchod mezi státy EU, ESVO a střední a východní Evropy. Hodnota zboží se mezi zúčastněnými státy Evropy mohla kumulovat, aniž by ztratilo nárok na bezcelní vstup na území EU. Systém diagonální kumulace tak nahradil dosavadní systém bilaterálních dohod EU s jednotlivými partnery, který se v důsledku proměn ve způsobu výroby v rámci evropského kontinentu, stal značně komplikovaným. „V důsledku přesunu částí produkčního řetězce do evropských zemí s nižšími náklady se požadavky evropského průmyslu na obchodní režim v Evropě

² *Pravidla původu* jsou základním ustanovením každé dohody o preferenční liberalizaci obchodu, protože stanovují podmínky, za kterých se zboží vstupující na území regionální integrace kvalifikuje pro preferenční zacházení. Právě pravidla původu (respektive jejich přísnost) bývají zdrojem odklonu obchodu a ve starém regionalismu byla proto často nástrojem skrytého protekcionismu regionálních dohod. Odstranění diskriminačního charakteru pravidel původu lze dosáhnout jejich kumulací. Ta nabývá tří stupňů: *bilaterální kumulace*, tj. základ preferenčních dohod spočívající v poskytnutí preferenčního zacházení zboží pocházejícího (nebo významně přepracovaného) v zemi partnera. *Diagonální kumulace* umožňuje poskytnout preferenční zacházení zboží, které je vyrobeno ve více státech, a to za předpokladu, že mezi nimi existuje dohoda (v praxi je tak možné, aby zboží ušité z tureckých látek, vyrobené v Tunisku vstoupilo na území EU bezcelně na základě celní unie EU – Turecko, asociální dohody EU s Tuniskem a bilaterální dohody Turecko – Tunisko). *Úplná kumulace* znamená, že pro posuzování původu zboží je celé území, na kterém je úplná kumulace uplatňována, posuzováno jako jeden prostor. Nezáleží tedy na zemi původu, ale na místě přepracování zboží. Úplná kumulace platí v rámci EHP a zboží přepracované v EHP tak může být exportováno a reexportováno po území EHP s preferenčním zacházením.

změnily. Místo původní ochrany, kterou jim zajišťovala právě složitá pravidla původu, začaly v průběhu 90. let volat po jejich uvolnění. Politická ekonomie liberalizace obchodu v Evropě se proměnila od skrytého protekcionismu (ve formě dohod „hub and spoke“) ke mnohostranné dohodě na bázi širšího evropského prostoru“ (Baldwin 2006: 32). V roce 1999 byl systém rozšířen ještě o Turecko, které má s EU uzavřenu celní unii (počet obyvatel a HDP viz tabulka 1).

Snaha aktivizovat potenciál celého evropského regionu, a zvýšit tak globální konkurenceschopnost evropských ekonomik, pozvolna vedla ke konsolidaci evropského regionalismu. Její první vlnou byl vznik Evropského hospodářského prostoru, který završil sblížování dvou západoevropských integračních procesů a nahradil dosavadní systém bilaterálních odhod ze 70. let. Druhou vlnu představuje právě spuštění Panevropského systému kumulace, jenž byl vystřídán plným členstvím většiny jeho aktérů v důsledku východního rozšiřování EU. I druhá vlna nahradila rozsáhlý systém Eurodohod a bilaterálních dohod mezi ESVO a státy střední a východní Evropy, které do té doby poskytovaly rámec pro široké ekonomické, politické i kulturní sblížování subregionů.

V březnu 2002 bylo na euro-středomořském ministerském setkání v Toledu rozhodnuto o rozšíření diagonální kumulace pravidel původu na země Barcelonského procesu. Doplnění asociačních dohod se středomořskými státy, o němž bylo rozhodnuto v roce 2005, tak dalo vzniknout pojmu Paneuro-středomořská kumulace pravidel původu. „Na jeho základě se diagonální kumulace pravidel původu vedle států EU27, ESVO a Turecka bude vztahovat i na Alžírsko, Egypt, Izrael, Jordánsko, Libanon, Maroko, Sýrii, Tunisko, Západní břeh a pásmo Gazy a Faerské ostrovy. V praxi tak zboží pocházející z jednoho z celkem 42 států euro-středomořského prostoru (počet obyvatel a HDP viz tabulka 1) může být přidáno ke zboží z kteréhokoliv z těchto 42 států, aniž by ztratilo svůj statut původu.“ Podmínkou ovšem je existence dohody o regionální ekonomické integraci mezi těmito partnery. Principem, který se nazývá variabilní geometrií, tak EU v zásadě vynucuje vznik jiho-jihní integrace mezi státy Středomoří, který je základním principem Barcelonského procesu. V oblasti ekonomické governance navíc diagonální kumulace pravidel původu znamená nutnost sblížování a harmonizace právních řádů i celních procedur. „Na základě nejnovějších protokolů a asociačních dohod s Alžírskem, Marokem a Tuniskem byly navíc tyto tři státy zahrnuty do systému úplné kumulace původu se zeměmi EHP“ – z hlediska pravidel původu se tak teší nejlepšímu možnému režimu, který předchází spuštění Euro-středomořské zóny volného obchodu. „K ostatním státům prostoru uplatňují systém diagonální kumulace“ (European Commission 2008d).

Formulace rozměru regionu evropské ekonomické governance byla završena v roce 2007, kdy bylo na základě dodatečných protokolů a nových asociačních

dohod rozhodnuto o rozšíření celého systému o státy západního Balkánu. I zde po roce 2000 (s výjimkou dohody mezi Chorvatskem a Makedonií) vznikla řada dvoustranných dohod zakládajících liberalizaci vzájemného obchodu zbožím, které v posledních letech představovaly nejdynamičtější segment evropského nového regionalismu. Ačkoliv podpisem bilaterálních dohod došlo k výraznému nárůstu vzájemného obchodu (podle propočtů Evropské komise (2006) se vzájemný obchod v regionu mezi léty 2002 a 2004 zvýšil o 33 % na více než 3,5 miliardy eur), podporovala Evropská unie hlubší konsolidaci obchodního režimu v regionu svých potenciálních kandidátských států. Jejím naplněním byl podpis Středoevropské dohody o volném obchodu (CEFTA) na Balkáně.

„V současné době Komise usiluje zejména o urychlené zavedení diagonální kumulace mezi státy EU, ESVO, Tureckem a západním Balkánem. Jeho podmínkou je poskytování rozsáhlé technické a finanční asistence daňovým a celním správám balkánských zemí“ (European Commission 2008e: 15). Díky existenci dohody CEFTA, která upravuje regionální ekonomickou integraci mezi státy západního Balkánu, je možné diagonální kumulaci v tomto regionu spustit téměř ihned. Čekání na uzavírání regionálních dohod ve Středomoří by tak mohlo proces zbytečně zdržovat.

Tab. 1: Evropský systém regionální ekonomické governance, rok 2005

Úroveň kumulace pravidel původu				Seskupení / země (počet států)	Počet obyvatel (miliony)	HDP (miliardy EUR)
Pan- evropská kumulace	Euro- středomoř- ská zóna	EHP	EU	EU15 (15)	389,0	10 835
			..	EU12 (12)	103,2	743
		ESVO (4)	12,4	589
			..	Středomoří (9)	183,8	414
			..	Turecko (1)	72,5	318
			..	Západní Balkán (6)	24,0	57
Panevropská kumulace pravidel původu				Celkem (47)	784,9	12 956

Poznámka: Faerské ostrovy, Moldavsko a UN – Kosovo nejsou v tabulce zahrnuty.

Pramen: EUROSTAT (2007: 22); European Commission (2008b); UNCTAD Handbook of Statistics (2007) a vlastní výpočty autora.

Z tabulky 1 vyplývá, že rozměr prostoru evropské regionální governance představuje téměř 785 milionů obyvatel a jeho úhrnný HDP bezmála 13 bilionů EUR. Evropská unie se na těchto číslech podílí téměř 63 % obyvatel (EU15 téměř polovinou) a 90 % HDP (EU15 téměř 84 %). Ačkoliv se jedná o zjednodušené ukazatele ekonomického rozměru, pro dosahování globálních aspirací Evropské unie a její vliv na světové politické scéně má snaha o jednotnou governance a ekonomickou koncentraci prostoru o téměř 800 milionech obyvatel zásadní význam.

2. Globální odpovědnost Evropské unie

Pomineme-li vojenské či diplomatické kapacity EU, je schopnost EU prosazovat svá řešení globálních problémů dána zejména přístupem samotné EU. Na příkladu dvou nejdiskutovanějších „problémů s globálním dosahem“ bude tento přístup ilustrován. Z hlediska pokroku multilaterální liberalizace se jako klíčová jeví (minimálně od nezdaru ministerské konference v Cancúnu) shoda mezi vyspělými a rozvojovými centry světové ekonomiky. Ta dnes vážně zejména na požadavku rozvojových zemí na liberalizaci zemědělského trhu respektive na ochotě vyspělých zemí se ochrany svých citlivých sektorů (jakkoliv je jejich podíl na tvorbě HDP i zaměstnanosti nízký) vzdát. Otázka liberalizace zemědělských dovozů do vyspělých zemí má významný dopad na rozvoj a růst rozvojových zemí a tedy vyváženost a udržitelnost světového růstu – nejpalcivější globální problém současnosti. Druhým problémem je často diskutovaná změna klimatu. Ta v evropském kontextu čím dál silněji souvisí s problémem energetické závislosti Evropy, a stává se tak komplexním problémem snižování energetické spotřeby a emisí. Vedle environmentálního aspektu tak souvisí se zabezpečením a udržitelností hospodářského růstu v Evropě. Oba problémy zároveň poukazují na schopnost a ochotu EU přijmout část odpovědnosti za řešení globálních problémů současnosti.

Podpora zemědělských výrobců zůstává, i v kontextu četných reforem Společné zemědělské politiky i přes setrvalý pokles v minulých dvaceti letech, nad průměrem ostatních vyspělých zemí – viz graf 1. Z porovnání relativní úrovně dotací podle OECD (tedy poměru dotací k ceně celkové produkce) vyplývá, že hodnota 32,83 % v Evropské unii je zhruba dvojnásobná než u jejího hlavního rivala – USA (16,05 %). Celkově představuje zhruba 1 % evropského HDP. Nejvýraznějším problémem subvencování zemědělství v EU jsou vedlejší efekty, které vyvolávají, a to jak směrem k omezování exportu z rozvojových zemí, tak směrem k vnitřnímu prostředí v EU. „Přestože způsob přidělování zemědělských dotací v EU prošel výraznou reformou, jsou dotace i nadále doprovázeny celními překážkami a podporou exportu, a snižují tak dovozy z rozvojových zemí (ačkoliv mnoha z nich EU své zemědělské trhy otevírá – viz 3.2). Způsobem rozdělování dotací navíc Společná zemědělská politika zvýhodňuje větší farmy a intenzivnější hospodaření, což může mít negativní dopady na regionální rozvoj a životní prostředí v Unii“ (OECD 2007: 52-53).

Jak bylo naznačeno výše, stala se otázka zemědělských podpor vyspělých zemí (zejména těch, které mají dopad na dovoz z rozvojových zemí) základním důvodem nezdaru současného kola vyjednávání ve WTO. Ačkoliv Uruguayské kolo GATT dospělo k první dohodě o liberalizaci zemědělství (snížení cel na dovoz zemědělských produktů o 36 %, snížení domácích subvencí o 20 % a snížení vývozních dotací o 36 %), další liberalizace je v zájmu vyspělých i rozvojových zemí. Na ministerské konferenci v Cancúnu v roce 2003 se jasně ukázala síla rozvojových zemí, a tlak na snižování zemědělských podpor se tak

stal podmínkou dalšího pokroku ve WTO. Z následných jednání WTO vyplynuly požadavky na další výrazné snížení zemědělských cel, úplné zrušení vývozních dotací a podstatné snížení domácích subvencí ze strany vyspělých zemí.

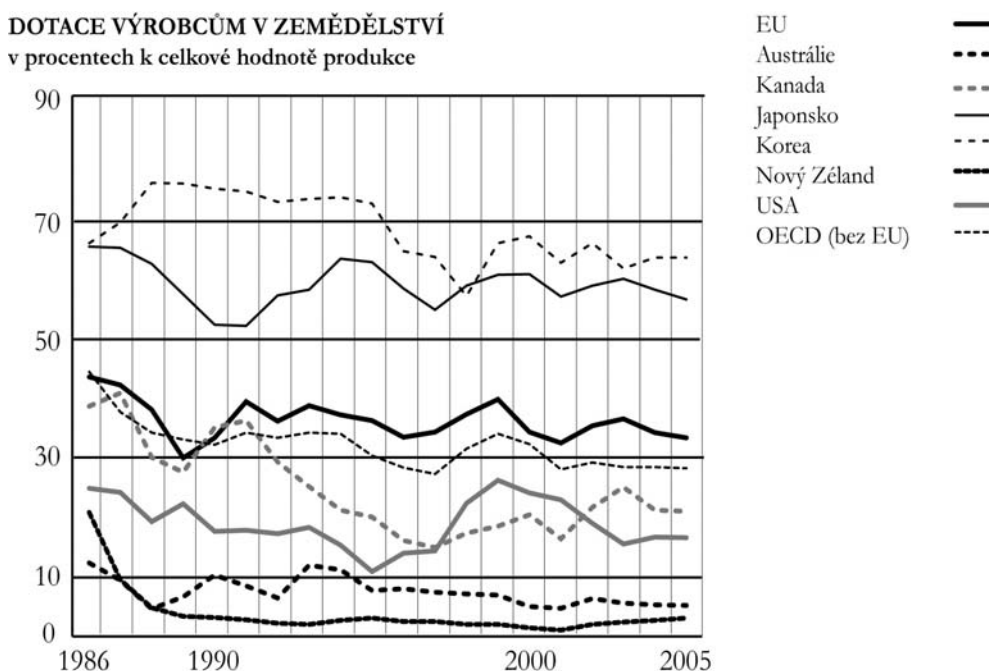
Pro ženevská jednání WTO v červenci 2008, která se v užším okruhu nejvýznamnějších aktérů prozatím neúspěšně snažila o navrácení dynamiky současnému kolu liberalizace,³ nabídla Evropská unie následující (European Commission 2008c):

snížení zemědělských cel v průměru o 54 % (u nejvyšších cel minimálně o 66 %);

snížení dotací narušujících volný obchod minimálně o 75 %;

úplné odstranění exportních dotací v zemědělství do roku 2013.

Graf 1: Subvence do zemědělství v EU v porovnání se zeměmi OECD

Pramen: OECD (2007: 53).

„Přestože Evropská unie výrazně reformovala svou zemědělskou politiku (z hlediska přístupu rozvojových zemí na její trh je významný zejména odklon od přímých dotací na výrobu) a v rámci vyjednávání WTO nakonec přišla

³ Nakonec se podařilo dosáhnout dohody v 18 z 20 sporných bodů. Přesto jednání nakonec ztroskotala na otázce tzv. zvláštních ochranných opatření pro rozvojové země a na otázce bavlny, jež má úzkou vazbu na problematiku výše domácích podpor v USA. Neshoda se tak nejvíce týká postoje USA na straně jedné a Číny a Indie na straně druhé.

s poměrně ambiciózním návrhem, je stále zhruba polovina jí poskytované pomoci zemědělcům „trh zkreslujících.“ Jejich další snižování a reforma zemědělské politiky (jakkoliv může být vzhledem k síle zemědělské lobby v některých státech bolestivá) patří k důležitým prvkům odpovědnosti EU za řešení globálních problémů současnosti.

Postoj EU ke klimatické změně bývá ze strany mezinárodních organizací naopak hodnocen pozitivně, což platí zejména pro její systém obchodování s emisemi. „I přes počáteční obtíže⁴ představuje systém zavedený od počátku roku 2005 významný pokus o zavedení tržních řešení do boje s emisemi CO₂ a je mnohem efektivnější než systémy založené na příkazování a kontrole uplatňované ve většině ostatních zemí OECD. I tak se v něm již dnes nabízí značný prostor ke zlepšení“ (OECD 2007: 54):

- konkurence na trhu emisí je narušována různými národními pravidly pro nově přichozí aktéry trhu;
- povolenky jsou většinou přidělovány zdarma, což snižuje motivaci k investování do šetrnějších technologií ze strany nově přichozích;
- uzavřením elektrárny se povolenky ztrácejí bez možnosti převodu na jiný provoz, což snižuje motivaci k uzavírání neefektivních provozů;
- budoucnost systému obchodování emisí po roce 2012 není jasná, což znemožňuje přesné plánování investic;
- důležité sektory (zejména doprava) nejsou v systému zahrnuty; Komise plánuje zahrnout do systému leteckou dopravu do roku 2011;
- systém se týká jen emisí CO₂;
- systém není dostatečně transparentní, data jsou zveřejňována jen jednou ročně;
- práh určující velikost elektrárny, která se musí do systému zapojit, je pravděpodobně příliš nízký a u malých znečišťovatelů přesahují jeho administrativní náklady možné efekty.

Evropská unie představila svůj systém obchodování s emisemi zejména z důvodu naplnění svých závazků vyplývajících z Kjótského protokolu (snížit emise o 8 % oproti úrovni z roku 1990 v období 2008-2012; o 20 % do roku 2020). Z tohoto hlediska by se proto mohl po odstranění hlavních nedostatků stát příkladem pro ostatní státy usilující o dodržení závazků z Kjóta. I pro samotnou Evropskou unii, je však kontext tohoto problému daleko širší:

⁴ Pro rok 2005 a částečně i 2006 vydaly státy (které po schválení Komisí určují množství emisí, které může být vypuštěno) příliš velké množství emisních povolenek (OECD odhaduje, že o 4 % více než bylo potřeba), což vedlo k výraznému propadu ceny emisí (z 30 EUR na méně než 1 EUR za tunu CO₂). Za tímto nezdarem stál jak nedostatek informací z předchozích období, tak snaha členských států usnadnit situaci „svým“ firmám. Výsledkem tohoto omylu ovšem je výrazné snížení limitů pro roky 2008-2012 a volání po změně v proceduře schvalování emisních limitů členských států, které by celý systém učinilo více transparentním.

„Vzájemně provázané problémy změny klimatu, zabezpečení energetických dodávek a konkurenceschopnosti mají mnoho podob a vyžadují, aby odezva na ně byla koordinovaná.“ Celý soubor opatření a politik tzv. ‚nízkouhlíkové ekonomiky‘ (low carbon economy) se skládá z (European Commission 2007):

závazných cílů 20% omezení skleníkových plynů a zajištění 20% podílu obnovitelných zdrojů do roku 2020;

snížení celkové primární spotřeby energie o 20 % do roku 2020;

stanovení cen za uhlík prostřednictvím systému obchodování s emisemi a zdanění energií;

konkurenčního vnitřního trhu s energií;

mezinárodní energetické politiky.

Na evropské úrovni je tak současný plán rozsáhlou iniciativou zasahující do energetické, dopravní, vědecko-výzkumné, soutěžní politiky, stejně jako do celkové reformy vnitřního trhu. Navíc s nutností koordinované spolupráce členských států EU i jednotlivých podniků. Následování principů efektivní governance se tak může i v oblasti energetických a enviromentálních strategií stát příkladem řešení na širší mnohostranné úrovni.

2.1 Efektivní multilateralismus jako model global governance

Model, který EU k řešení regionálních a globálních problémů nabízí, tj. přístup postavený na funkční koordinované spolupráci mezi státy, bývá označován jako efektivní multilateralismus. (Fraser 2005: 11-12). Spolu s poměrně zřetelnou poptávkou po výraznějším zapojení EU do světové politiky a global governance, může představovat impuls k širšímu uplatňování evropské ‚soft power‘ v mezinárodní politice a řešení problémů s globálním přesahem. Zároveň bývá reformní proces v EU vnímán jako impuls k více než žádoucí reformě global governance. Navrhovaná reforma evropské governance postavená na efektivnosti, flexibilitě a participaci soukromého sektoru a občanské společnosti jak na státní, tak na celoevropské úrovni, do tvorby a realizace strategického rozhodování ovšem nabízí možnost, že jednotný hlas EU v budoucnu nabídne efektivní a flexibilní řešení i pro global governance.

Evropská unie sama o sobě představuje určitý přístup k řešení regionálních a globálních otázek společného zájmu států, který hodlá prosazovat i v současné reformě global governance. Je to model založený na efektivní spolupráci suverénních států, které předávají či sdílí část své suverenity s nadstátními či mezivládními institucemi, které konají tam, kde je jejich akce efektivnější a prospěšnější než akce jednotlivých státních aktérů. Jak naznačily předchozí odstavce, skutečně efektivní systém evropské governance je nutným předpokladem aspirací EU k prosazování jejího modelu v širších mezinárodních souvislostech. Na úrovni global governance totiž dochází ke sdílení nejcitlivějších atributů státní suverenity, jelikož současné výzvy globalizovaného

světa úzce souvisejí s bezpečností, obranou, migrací či chudobou. Chyby v globální governanci mají dalekosáhlé důsledky, které mohou zasáhnout celý svět a způsobit narušení jeho křehké rovnováhy. Hlavní argumenty „propojující interní a externí dimenzi multilateralismu EU“ shrnuje Mario Teló (2007: 51-57) následovně:

vývoj institucí EU a procesů spolupráce mezi členskými státy stabilizovaly mírové soužití v Evropě skrze ekonomickou a sociální integraci, EU vytvořila novou dimenzi transnacionálních demokratických institucí a vazeb mezi nimi a v poslední době přistoupila i ke spolupráci ve vnitřních věcech, která se zrcadlí ve společném postupu EU v některých mezinárodních organizacích;

proces evropské integrace vedl k výrazné konvergenci mezi státy a jejich hospodářsko-politickými modely, které kombinují důraz na mezinárodní konkurenceschopnost, sociální kohezi a aktivní úlohu občanské společnosti;

jako jádro evropského systému regionální governance (3.3.1) EU významně ovlivňuje právní řád, podobu demokracie a stav lidských práv na kontinentu;

EU rozvíjí svůj ekonomický a politický vliv na okolní státy skrze strategická partnerství a kooperační a asociační dohody, které jsou základem široké mezinárodní spolupráce;

pozice EU na mezinárodní scéně se za posledních patnáct let zlepšila díky nejvýznamnější pozici ve světovém obchodě, výrazné pozici v poskytování humanitární a rozvojové pomoci (55 % celkové částky) a zavedením společné měny a jejím úspěchem v mezinárodních finančních rezervách;

evropský multilateralismus je obzvlášť lákavý pro mezinárodní organizace prosazující obdobný koncept na úrovni global governance a jeho atraktivita je ještě zvýšena faktem, že se neočekává, že by se EU stala skutečnou vojenskou silou; v mezinárodních vztazích bude nadále vystupovat jako „soft power“;

EU přispívá ke global governance prosazováním myšlenky hlubší integrace mezi státy a navíc vkládá do svých dohod prvky sociální, kulturní a politické spolupráce;

v souhrnu svých koordinovaných aktivit po celém světě představuje Evropská unie výraznou diplomatickou sílu (vnější vztahy Komise a diplomatické mise členských států představují na 45 tisíc diplomatů);

ačkoliv je vojenská síla nesrovnatelná s ekonomickým významem EU, zasahují síly EU v mnoha mírových misích po celém světě a v některých (Balkán, Afghánistán, Kongo) hrají zásadní úlohu; od roku 1999 buduje EU síly rychlé reakce umožňující nezávislou a rychlou akci v mírových silách kdekoli na světě.

„Existence skutečné multilaterální síly EU ve světě, jež se odlišuje od pouhého vlivu na mezinárodní události, je tak podle Tela (2007: 57-58) nezvratným faktem. Evropská unie kombinuje výraznou ekonomickou sílu (hard power) se ‚soft power‘ v politicko-bezpečnostních otázkách.“

Bez ohledu na to, zda je evropský model efektivního multilateralismu nejvhodnějším způsobem uspořádání globálního řádu, má však Evropská unie v jeho prosazování limity. Často tak nedokáže naplnit očekávání, které do ní mezinárodní organizace a mnohé regiony (Latinská Amerika, Afrika, Střední východ) vkládají. Ačkoliv EU nachází oporu v řadě mezinárodních organizací, pro které je přístup efektivního multilateralismu výhodný, potřebuje k prosazení svých představ na mezinárodním fóru silný a zejména jednotný hlas. Jeho absence limituje možnosti EU prosazovat své představy o global governance na mezinárodním fóru i v jednotlivých mezinárodních organizacích. V každém případě však i bez silného a jednotného hlasu ovlivňuje globální pozici EU existence nového regionalismu⁵ (tj. progresivních prvků v provádění regionální inegrace v globalizované době), a to jak v jejích nástrojích, tak ve strategiích ostatních regionů světa (Teló 2007: 143-146):

nový regionalismus přispívá k demokratizaci global governance, protože posiluje pozici i počet kolektivních hráčů se zásadním vlivem na instituce global governance – příklad EU a její vliv například na jednání WTO je zde zjevný;

nový regionalismus představuje odklon od utváření politického systému k tvorbě systému regionální koordinace: EU představuje jako systém regionálních režimů úspěšný model governance, zatímco jako politický systém ho trápí demokratický deficit; ukazuje tak možnosti a zároveň limity regionální a potažmo globální governance;

nový regionalismus vede k prohlubování a otevírání regionálních integrací i jejich členských států směrem k mezinárodní spolupráci založené na primární pozici národních států – demokratická legitimita zůstává na úrovni členských států. Model EU může i nadále sloužit jako příklad a inspirace pro další regiony, avšak jeho vliv je tím silnější, čím více představuje koordinační mechanismus rozdílných národních zájmů, který je kompatibilní s transnacionální povahou global governance. Čím víc bude EU vystupovat jako superstát, tím bude její

⁵ Nový regionalismus se zásadním způsobem odlišuje od předchozího vývoje regionální ekonomické integrace. Je definován jako projekt globální transformace tažený státem, který se vyznačuje otevřeností vůči globální konkurenci a snahou o formování závazných pravidel a koordinačních mechanismů na úrovni regionů. Jako takový je v kontrastu se skrytým protekcionismem předchozích etap vývoje regionalismu. Jeho podstata je multidimenzionální: ačkoliv je postaven na ekonomických efektech tržní integrace a reformy hospodářské politiky států, má významné politické a strategicko-bezpečnostní motivy a aspirace. Ty se projevují buď při hledání partnerů napříč světovou ekonomikou nebo přímo v nástrojích, které regionální integrace používá.

příklad pro svět méně lákavý a pro reformu global governance méně využitelný.

Závěr

Evropská unie představuje nejpokročilejší a nejhlubší regionální integraci ve světě. Její hloubka je dána zejména rozvinutou institucionální architekturou, která zasahuje do rozsáhlého počtu oblastí domácí i zahraniční politiky. Jako taková tak tvoří významný příklad regionálního systému governance, který koordinací hospodářských a jiných politiky významně ovlivňuje ekonomické, politické, sociální i kulturní prostředí v Evropě. V kontextu současných snah po reformě global governance pak představuje i určitý model, jehož použitelnost pro širší než regionální governance je v představách mnohých klíčem k reformě globálního uspořádání. Navíc sama Evropská unie, její představitelé i občané, hledá nástroje k posílení svého politického vlivu a prosazování svých návrhů na světové úrovni. Nutným předpokladem silného vlivu na světové scéně je však kvalita vlastního vnitřního uspořádání a již osvědčený vliv na alespoň regionální úrovni.

Governance rozsáhlého regionálního systému partnerů v Euro-středomořském regionu je pro Evropskou unii součástí komplexního systému dohod ve vnějších ekonomických vztazích EU. V rámci bezprostředního okolí EU se naplno rozvíjí prvky hluboké tržní integrace, které se od konce 90. let vyznačují i zcela otevřeným přístupem ke spolupráci zemí celého regionu. Jeho projevem je panevropská kumulace pravidel původu, která od konce 90. let postupně nahrazuje nekomplexní bilaterální dohody typu ‚hub and spoke‘ s jednotlivými partnery. V porovnání s transregionálními a interregionálními vztahy EU je zde daleko více patrný pokrok směrem k progresivním prvkům nového regionalismu. K jejich masivnější podpoře v globálním měřítku jinak dochází ve vnějších vztazích EU až na konci 90. let a na počátku tohoto tisíciletí, kdy je většina dohod s tradičními partnery EU renegociována. V nových dohodách začíná Evropská unie preferovat konkrétní a přesně zacílené dohody se strategickými partnery, přesouvá své vztahy směrem k reciproční spolupráci na bázi moderních a komplexních dohod a směrem k rozvojovým partnerům začíná EU přijímat novou strategii založenou na kombinaci rozvojové pomoci, technické asistence a liberalizace obchodu. Strategie směrem k největším konkurentům ze strany nejvyspělejších ekonomik (USA, Kanada, Japonsko, Austrálie) se však mění jen pozvolna.

V návaznosti na prohloubení a zintenzivnění vtaů s bezprostředním okolím EU v Euro-středomořském regionu lze tak závěrem konstatovat, že regionální aspirace Evropské unie jsou dnes realizovány skrze silný systém regionální governance v ekonomické, politické, kulturní i finanční oblasti. Zásadní vliv Evropské unie se dá vystopovat v celém Euro-středomořském regionu, tj.

v oblasti s téměř 790 miliony obyvatel, jehož přirozené jádro tvoří právě členské státy EU, potažmo EHP. Nástroji, kterými EU v regionu prosazuje své představy o „good governance“ jsou asociační dohody, liberalizace ekonomických vztahů doplněná kumulací pravidel původu, politická spolupráce a technická asistence. Svým vlivem na region EU dokazuje možnost efektivního zapojení do global governance, a tedy i realizaci svých globálních aspirací.

Vlivem posledního vývoje na regionální i globální úrovni představuje EU ve světě skutečnou multilaterální sílu založenou na kombinaci výrazného ekonomického vlivu (hard power) se „soft power“ v politicko-bezpečnostních otázkách. Její model nabízí možnost efektivní kooperace států při řešení problémů regionálního i globálního charakteru. Jako příklady posloužily v této studii přístup Unie k liberalizaci obchodu a zemědělským dotacím a její návrhy na řešení změny klimatu. Aplikace pravidel evropské regionální governance však v závislosti na evropskou vyjednávací pozici může být daleko širší. Zejména proto, že celý model je obzvláště lákavý pro mezinárodní organizace postavené na obdobných zásadách efektivního multilateralismu. EU se tak může stát modelem nutné reformy global governance.

V kontextu proměn politické ekonomie mezinárodního řádu, kterou ztělesňuje nový regionalismus se však zdá, že globální vliv modelu prosazovaného EU (na instituce global governance i vybrané regiony světa) bude tím silnější, čím více bude EU představovat koordinační mechanismus rozdílných národních zájmů kompatibilní s transnacionální povahou global governance. Čím víc bude EU vystupovat jako superstát, tím bude její příklad pro svět méně lákavý a pro reformu global governance méně využitelný.

Seznam literatury

BALDWIN, R., E. (2006): *Multilateralising Regionalism*. Geneva: Graduate Institute of International Studies, University of Geneva.

CAMERON, Fraser (2005): *The EU and International Organizations: Partners in Crisis Management*. EPC Issue Paper No. 41. Brussels : European Policy Centre.

EUROPEAN COMMISSION (2001): *Strengthening Europe's Contribution to World Governance*. White Paper on European Governance. Report of the working group 5. Brussels : European Commission.

EUROPEAN COMMISSION (2006): *A New Regional Agreement to Develop Trade in South Eastern Europe*, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/december/tradoc_131840.pdf.

EUROPEAN COMMISSION (2007): *Evropský strategický plán pro energetické technologie*. Brusel : Evropská komise.

EUROPEAN COMMISSION (2008a): *External Relations*. http://ec.europa.eu/external_relations/.

EUROPEAN COMMISSION (2008b): *External Trade*. <http://ec.europa.eu/trade/>.

EUROPEAN COMMISSION (2008c): *Agriculture*. http://ec.europa.eu/agriculture/external/wto/index_en.htm.

EUROPEAN COMMISSION (2008d): *Taxation and Custom Issues*. http://ec.europa.eu/taxation_customs/.

EUROPEAN COMMISSION (2008e): *Western Balkans: Enhancing the European perspective*. Brussels : European Commission.

OECD (2007): *OECD Economic Survey: European Union*. Paris : OECD.

TELÓ, Mario (2007): *Europe: A Civilian Power? European Union, Global Governance, World Order*. Houndmills : Palgrave Macmillan.

VAN LANGENHOVE, Luk (2004): *Regional Integration and Global Governance*. UNU-CRIS Occasional Papers, O-2004/4, Brugges : UNU-CRIS.

VAN LANGENHOVE, Luk; COSTEA, Ana-Christina; GAVIN, Brigid (2004): *From Multilateralism to Multiregionalism. What Role for Regional Integration in Global Governance?* UNU-CRIS Occasional Papers, O-2004/5, Brugges : UNU-CRIS.

University of Economics, Prague
Faculty of International Relations
Náměstí Winstona Churchilla 4
130 67 Prague 3
<http://vz.fmv.vse.cz/>

Vydavatel: Vysoká škola ekonomická v Praze
Nakladatelství Oeconomica

Tisk: Vysoká škola ekonomická v Praze
Nakladatelství Oeconomica

Tato publikace neprošla redakční ani jazykovou úpravou

ISSN 1802-6591